

15. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (УПС), від 16 червня 1994 р. // Нормативні акти України: комп'ютерна правова система, 2006.
16. Шемшученко Ю., Ющик О. Політика, право, Конституція // Право України. – 2007. – № 8.
17. Шляхтун П.П. Політологія, – К.: Основи, – 2002. – С. 574.
18. Школа політичної аналітики: звіт Фрідом Гауз. – www.spa.ukma.kiev.ua.
19. Явич Л. С. Общая теория права. – Л., – 1976. – 287 с.
20. http://www.niss.gov.ua/book/dopov_zm/R3.pdf Політичне становище в Україні в 2006 році.

Мойсак С.М., НФ ОНЮА

СТАНОВЛЕННЯ ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

В статті розкрито проблему источников административного права. Проанализирована система источников и характеризированы нормативные и законодательные акты, нормативный договор, правовой обычай и правовой прецедент.

In article is considered the problem of the source of administrative law. The system and characteristics of normative and legal acts, normative legal treaty, legal custom, legal precedent are analyzed.

Сучасні джерела адміністративного права України представлені великим різноманіттям правових регуляторів. Деякі з них своєю появою сягають сивої давнини, проте певні джерела адміністративного права почали використовуватись та визнаватись лише у середньовіччя.

Подібний стан справ обумовився взаємовідносинами різних правових систем. Значний вплив серед інших правових систем права, мало романське право, яке формувало протягом багатьох століть не тільки джерела права Європи, але і України, як її невід'ємної складової.

Враховуючи це, основним завданням цього дослідження буде з'ясування історико-правових передумов, що вплинули на появу сучасних джерел адміністративного права в цілому і України зокрема.

Перші дослідження у сфері джерел права здійснювала низка авторів за часів СРСР: С.Л. Зівс, С.Ф. Кечек'ян, А.Ф. Шебанов. Зазначені автори головним чином з'ясовували сутність категорії «джерело права» та визначали їх види.

Галузевій проблемі джерел права у 70–80-х роках ХХ ст. приділила наступна група вчених адміністративістів – В.А. Власов, Ю.М. Козлов, А.Є. Луньов, С.С. Студенікін, Г.І. Петров, О.М. Якуба, які переважно вели наукові дослідження на рівні навчальної літератури і зосереджували увагу головним чином на понятті джерел адміністративного права та їх класифікації.

До сучасних дослідників джерел адміністративного права України можна віднести – Ю. Битяка, О. Константія, В. Шаповала та ін.

У зв'язку з тим, що на українську національну правову систему непрямо вплив мало римське право та романо-німецька правова сім'я, походження джерел адміністративного права України ми будемо шукати ще за стародавніх часів Римської імперії, де значна увага приділялася підтриманню порядку та забезпеченню лояльності громадян, благоустрою, організації та утриманню війська, спорудженню шляхів і каналів [1].

Звертаючи увагу на те, що система магістратур в республіканському Римі являє собою прообраз виконавчої влади, що притаманен рабовласницькій суспільно-економічній формації [2], можемо вести мову про появу джерел адміністративного права саме з цього періоду.

На певному етапі розбудови Римської імперії крім едиктів магістратів з'являються Дигести, у яких відведено місце публічному праву, головним чином в останніх книгах (47–50), де йдеться про злочин та покарання, місцеве управління, військовий пекулій та ін.

Після занепаду Римської імперії цінним спадком для Європи стало римське право. Один із відомих впливів римського права на всю континентальну Європу припадає на XII – XIII ст. і пов'язаний він здебільшого з вивченням коментованих положень римського права [3] в університетах середньовіччя.

Поява джерел, власне адміністративного права, на Європейському континенті асоціюється головним чином з камеральною та поліцейською наукою [4], тобто наукою про тогочасне державне управління.

В.О. Дерюжинський, з'ясовуючи появу джерел адміністративного права у Європі та Царській Росії, привертає увагу до часів, коли розпочалася спроба централізації влади, а саме до Франції XVI–XVII ст. Цей період ознаменувався часом адміністративних едиктів і ордонансів Франциска I та Генріха IV, за яким була епоха міністерства Рішел'є і царювання Людовика XIV, часу остаточного насадження адміністративної централізації.

При вивченні права окремих Німецьких держав XVI та XVII ст. дослідник називає цей період «століттями «поліцейських регламентів», підкреслюючи, що в основі їх правових документів знаходилося прагнення регламентувати різноманітні сторони народного життя.

За словами дослідника, з усіх цих зазначених едиктів та ордонансів, поліцейських регламентів та наказів поступово склалося колосальне за своїм розміром законодавство, через яке уряд намагався регламентувати всі сторони суспільного життя [5].

Безперечно, за таких умов римське та континентальне право певною мірою впливало і на правову діяльність тогочасної Росії та України, але не слід забувати і про особливості власних культурно-правових здобутків, до яких можна віднести такі акти: «Устави» та «Уроки» княгині Ольги, Руську Правду, Литовський статут і так звані Гетьманські статті. Крім цього, існували й правові угоди: договори Русі з Візантією 911, 945, 971 рр. та більш пізні угоди між Україною та Річчю Посполитою, Швецією і Росією.

Розглядаючи правову систему України, слід зазначити, що у зв'язку з тим, що незалежна державність в Україні була відсутня протягом тривалого часу, доцільно питання становлення джерел адміністративного права розглядати у світлі джерел Російської Імперії, а згодом і Радянського Союзу.

Вчені дорадянського періоду визначали наступні джерела права: закон, звичай та судову практику [6]. Крім вищевказаних джерел, деякі автори виділяли на рівні із законами, що приймалися Державною Думою, і акти Верховної Самодержавної влади у якості актів уряду [7].

Жовтнева революція, що відбулася на території царської Росії, принесла з собою не тільки новий державний устрій, але й нові ідеологічні

погляди на право та державотворення. Нова епоха у розумінні права та джерел права ознаменувалась ототожненням закону та права, що є продуктом та волею самої держави.

Слід звернути увагу, що адміністративне право у період становлення радянської влади було найбільш непевним, підозрілим в очах більшовистської влади за свій зв'язок з правом поліцейським, з чим пов'язані й подальші труднощі у його формуванні на початку радянської доби [1].

Незважаючи на негативне ставлення до адміністративного права, держава все-таки врегулює низку суспільних відносин за допомогою управлінських норм. У 1921–1922 рр. було прийнято Постанови про наркомати, положення про ради губернських, уїзних та заштатних міст, положення про сільські ради, Тимчасові правила про службу в державних установах та низку інших актів. Ними встановлювалися статус центральних органів управління і місцевих органів влади, межі повноважень тощо.

Підсумком правотворчої діяльності цього періоду стало прийняття Адміністративного кодексу УРСР 12 жовтня 1927 р. [8].

Подальший розвиток джерел адміністративного права остаточно пов'язувався виключно з правотворчою діяльністю держави. Незважаючи на бурхливу взаємодію різних правових культур у післявоєнні роки, вітчизняна література була побудована таким чином, що висвітлювала лише систему нормативних актів як єдине джерело права.

Таке ставлення до джерел права найчастіше призводило до монізму та однобічності у регулюванні суспільних відносин, а отже, і до фактичного звуження невід'ємних природничих прав людини і громадянина.

Сучасні адепти різних правових шкіл та правових систем говорять про існування таких найбільш поширених джерел права: правовий звичай, правовий прецедент, нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір та правова доктрина [9].

Виходячи з загальноновизнаних джерел, ми спробуємо проаналізувати сучасну систему джерел адміністративного права України.

Розглядаючи правовий звичай, слід зазначити, що цей вид джерела права мав місце в історичному розвитку нашої держави і на певних етапах відігравав провідну роль, як регулятор суспільних відносин, що стосувались виборності сільських органів, виділення земельних ділянок, притягнення до відповідальності за дрібні проступки.

Особливістю звичаєвого права є те, що норми, які складають його зміст, не встановлюються рішеннями правотворчих органів держави, а виникають у процесі суспільної практики і спочатку існують у вигляді соціальних норм, які не мають юридичного значення. Виходячи з подібних характеристик правового звичаю, можна дійти висновку, що правовий звичай не дає можливості врегулювання всіх сфер суспільних відносин і сьогодні не визнається джерелом права в Україні [10].

Однак визначаючи, наприклад, морське право як комплексну галузь права, що ввібрала у себе деякі інститути і норми публічного права, зазначимо, що одним із регуляторів відносин визначено міжнародні морські звичаї, які займають не останнє місце серед джерел права, що врегульовують цю сферу [11].

Безперечним джерелом адміністративного права України є нормативно-правовий акт в усіх його проявах: Конституція, закон та

підзаконні акти. Саме закони становлять змістовний стрижень будь-якої галузі [12].

Поруч з вказівкою про те, що об'єктивних умов для розвитку в Україні прецедентного права немає, оскільки наша національна система входить до загального романо-німецького правового типу, неодноразово висловлювалася точка зору стосовно того, що з прийняттям Конституції України створилися підстави для визнання рішення суду джерелом права за певними категоріями справ.

М.Н. Марченко зазначає, що прецедент у рамках континентального права виникає відповідно до закону, існує та діє відповідно до нього. Це відбувається і тоді, коли суд тлумачить або застосовує закон, і тоді, коли він утворює норми права [13].

Полеміка щодо цього питання підсилюється ще й тим фактом, що минулий правовий досвід України свідчить про існування судової практики як загального регулятора суспільних відносин.

У світлі цього слід зауважити, що рішення Конституційного Суду України постає як джерело права, але діє лише протягом певного відрізка часу – до врегулювання визначених питань у нормативно-правових актах компетентних державних органів [14].

Причинами виникнення подібної точки зору стало право Суду визнавати недійсними і відмінити нормативно-правові акти будь-якого рівня (4 ч. ст. 55 Основного Закону) та можливість безпосереднього застосування Конституції у разі невідповідності їй законодавства (ч. 3 ст. 8 Основного Закону). У зв'язку з цим можна казати, що в Україні створилися передумови для появи такого джерела права, як судовий прецедент.

Застосування нормативно-правового договору як джерела адміністративного права ми пов'язуємо з існуванням переважно адміністративного нормативного договору.

В.І. Новосьолов зазначав, що до особливостей адміністративних договорів відносяться поєднання засад: по-перше, владності однієї із сторін щодо іншої і, по-друге, згода двох сторін на укладання відповідного договору і здійснення дій, які ним передбачені [15].

Ц.А. Ямпольська зауважила, що краще розглядати договір не з точки зору характеристики сторін, а з точки зору специфіки змісту договору, залежно від специфіки його предмета [16].

Такий підхід дозволив адміністративні договори поділити за юридичними властивостями на правоутворюючі та правозастосовчі. По суті, як зауважує дослідник Савотін А., тут йдеться про адміністративні договори нормативного змісту та адміністративні договори як юридичні факти [17].

Підтвердження нормативності договору знаходимо у сфері виконавчої влади (наприклад, Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995 р. та ін.) [18].

Як одне з джерел права виступає сучасна доктрина, тобто «акт-документ, який містить концептуально оформлені правові ідеї, принципи, що розроблені вченими з метою удосконалення законодавства, усвідомлені суспільством і визнані державою як обов'язкові» [19].

Виходячи з наведеного поняття, можемо казати про те, що підвалини нової національної доктрини адміністративного права вже закладені у проекті Концепції реформи адміністративного права України. «Доктрина» у даному разі означає не всю суму теоретичних і прикладних знань галузі адміністративного права, а сукупність ключових положень, визначальних засад, теоретичних домінант, що виконують своєрідну методологічну роль у самій науці адміністративного права [20].

Очевидно, що роль доктрини важлива, тому що сприяє підвищенню якості нормативно-правових актів, а як наслідок – і удосконаленню правовідносин. Проте відсутність прямої норми Конституції України або іншого закону, що свідчила б про нормативність доктрини, офіційно виключає останній з джерел сучасного адміністративного права.

Таким чином, простеживши певні історично-правові етапи становлення й розвитку джерел адміністративного права, вплив романської правової системи на право країн Європи й Росії, можна дійти висновку, що одночасно з формуванням Української держави, формувалися й відповідні джерела адміністративного права, які на сьогодні представлені: нормативно-правовим актом, правовим звичаєм, нормативно-правовим договором та Рішеннями Конституційного Суду України, у якості «квазіпрецеденту».

Література:

1. Адміністративне право України: Підручник / [Авер'янов В.Б., Додін С.В., Ківалов С.В. і др.]; за заг. Ред. С.В. Ківалова. – Одеса: Юридична література, 2003. – С. 12–19.
2. Агапов А.В. Учебник Административного права. / Агапов А.В. – М.: Городец, 1999. – С. 50.
3. Бехруз Хашматулла. Вступ до порівняльного правознавства: Навчальний посібник. / Бехруз Хашматулла. – Одеса: Юридична література, 2002. – С. 76.
4. Стариков Ю.Н. Как развивалась наука административного права в европейских странах / Ю.Н. Стариков // Журнал российского права. – 1999. – № 3/4 – С. 203.
5. Дерюжинский В.О. Полицейское право / Дерюжинский В.О. – СПб., 1903. – С. 5.
6. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права / Коркунов Н.М. – [8-е изд.] – 1908. – С. 305.
7. Гессен В.М. Административное право / Гессен В.М. – СПб. – 1903. – С. 17.
8. Історія держави і права України: Навчальний посібник / [В.І. Батриченко В.І., Компіленко О.Л., Чайковський А.С. та ін.]; за ред. А.С. Чайковського. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 302.
9. Загальна теорія держави і права: (Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів) [Цвік М.В, Ткаченко В.Д., Богачова Л.Л. та ін.]; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Харків: Право, 2002. – С. 293.
10. Пархоменко Н.М. Стан та перспективи розвитку системи джерел права України / Н.М. Пархоменко // Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права В.М. Корецького НАН України. Вип. 11 – К., 2000. – С. 82.
11. Морское право. Учебное пособие / В.Г. Ермолаев, О.В. Сиваков. – М.: г-на Тихомирова М.Ю., 2003. – С. 16.
12. Шаповал В. Конституція України як форма адміністративного права / В. Шаповал // Право України. – 2000. – № 1. – С. 13.

13. Марченко М.Н. Вторичные источники Романо-германского права: прецедент, доктрина / М.Н. Марченко // Вестник Московского университета. – Сер. 11. – Право. – 2000. – № 4. – С. 61.
14. Константи́й О.В. Рішення Конституційного Суду України як джерело адміністративного права / О.В. Константи́й // Проблеми законності. – Вип. № 37. – Х., 1999. – С. 85.
15. Новоселов В.И. К вопросу об административных договорах / В.И. Новоселов // Правоведение. – 1969. – № 3. – С. 41.
16. Ямпольская Ц.А. О теории Административного договора / Ц.А. Ямпольская // Советское государство и право. – 1966. – № 10. – С. 134.
17. Савотин А.А. Административно-правовой договор в системе регулирования общественных отношений (понятие и классификация) / А.А. Савотин // Юрист. – 2001. – № 11. – С. 55.
18. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8. – Ст. 133.
19. Скакун О.Ф. Теория государства и права. Учебник / О.Ф. Скакун; [пер з рос.] – Х.: Консум, 2000. – С. 336.
20. Авер'янов В. Предмет адміністративного права: нова доктринальна оцінка / В. Авер'янов // Право України. – 2004. – № 10. – С. 25.

Мустафаєва А.С., ЕПФ ОНЮА в м. Сімферополі

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАНОВЛЕННЯ ВЕКСЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

В статье рассматриваются вопросы становления и развития вексельного права в условиях тенденций и процессов, которые характеризуют развитие в целом права и его системы. Особое внимание автор уделяет рассмотрению сущности предпосылок и условий возникновения и развития вексельного права. Обосновывается необходимость выяснения сущности вексельного права с учетом соответствующей методологической основы, которой выступают системность права и правовая специализация.

In the article questions of the formation and development of the bill law in the conditions of tendencies and processes which characterise development of the law its system are considered. The author pays special attention to the consideration of the essence of preconditions and conditions of occurrence and development of the bill law. Necessity of finding-out of essence of the bill law taking into account a corresponding methodological basis is proved. The system character of the law and law specialisation act as this basis.

Будучи важливою загальнотеоретичною категорією, система права привертала та привертає увагу багатьох дослідників, які намагаються знайти відповіді як на ті питання, що стосуються в цілому актуальних проблем формування системи права, так і на ті, що мають безпосереднє відношення до окремих елементів такої системи. В цьому плані система українського права не є виключенням, а суспільно-економічні перетворення та процеси, що відбуваються в нашій країні останнім часом, викликають до життя появу нових суспільних відносин або ускладнення існуючих, які, в свою чергу, потребують актуального та своєчасного пра-